

Sanjin Omanović

ŠERIJATSKI SUDSKI POSTUPAK U BOSNI I HERCEGOVINI

1.) Uvodne napomene

U Bosni i Hercegovini se primjenjivalo islamsko pravo – šerijat od XV stoljeća, pa do 1946. godine, kada su ukinuti i posljednji šerijatski sudovi.

Pravo – fikh se zasnivalo na četiri priznata izvora: prvo, Kur'an, koji je osnovni izvor islamskog prava. Mada Kur'an nije pravni zakonik, on postavlja izvjesne opšte principe i pravila pravne prirode, naročito u pogledu porodice i porodičnih odnosa.¹

Tradicija Božijeg Poslanika – hadisi, su drugi veliki izvor islamskog prava. Hadisi su, naime, šerijatske vrijednosti (ahkam) – isto kao i sunnet, islamska tradicija.

Idžma je treći izvor islamskog prava. Neki teoretičari i pravници kažu “najvažniji pravni pojam u islamu”.² Idžma je prvobitno značila saglasnost ulleme o pojedinim pravnim pitanjima, a u kasnijem periodu saglasne odluke Islamske vjerske zajednice o određenoj pravnoj problematici.

Četvrta osnova fikha je kijas, tj. primjena analognog zaključivanja u zakonodavstvu. Izvorno, u terminologiji islamskog prava znači truditi se, nastojati, najprije da se formuliše nezavisan sud o nekom pravnom pitanju. Kijas je ustvari, drugo ime za idžtihad – princip kretanja u strukturi islama, koji je sadržan u dinamičkoj koncepciji samog Kur'ana.³

---

1 Muhammed Ikkal: *The Reconstruction of Religious Thought in Islam* (prijevod), Sarajevo 1979., str. 121.

2 Ikkal: Eadem, str. 126.

3 Ikkal: op. cit. str. 122.

Dugo je u našoj poslijeratnoj historiji (II svjetskog rata), šerijat bio zanemaren u pravnom i naučnom izučavanju, izuzimajući teološki, uglavnom srednjoškolski studij (Medresa). Posljedica je to najčešće pogrešnog pristupa i stava prema islamu, koji je bio opšte-vladajući u socijalističkom društveno – političkom uređenju.

Kao takav eklatantan primjer navodimo pojam šerijata u Rječniku historije države i prava,¹ namijenjenog kao univerzitetsko pomagalo studentskom i postdiplomskom auditorijumu, gdje prof. dr. Konstantin Bastaić definiše šerijat kao “skup pravila dogmatskog i obrednog karaktera islama”. Uprkos dopunama, objašnjava dalje ovaj autor, šerijat je imao – naročito u pogledu pravnih propisa – pretežno stagnantan karakter, a po svojim izvorima teokratski karakter. Šerijatsko je pravo, zaključuje prof. Bastaić, bilo i ostalo teokratsko uz stagnantan karakter! Za Kur’an kao najvažniji izvor šerijata, ovaj autor kaže da je “pun ponavljanja, nejasnoća, pa i protivrječnosti i bez ikakve sistematike”. (ibidem)

Ovakav negativan stav prema šerijatskom pravu je posljedica nepoznavanja islamske filozofije, historije, tradicije, kulture i same vjere.

Zakonik religioznog uvjerenja i vođenja, što ga Kur’an predstavlja za čovjeka, je temeljen uglavnom na milosti i ljubavi, jer čovjekov duševni život nije odvojeni, već sjedinjeni dio prirodnog reda, a osnovni temelj tog reda je Božanska milost – piše Husejn Ešfak u *Suštini islama*.²

Držimo da je objektivna stav da u šerijatskom pravu ima takvih načela i shvatanja, koja svojom širinom i etikom daju osobit pečat ovom pravnom sistemu. Šerijat zabranjuje zloupotrebu prava i pravnih ovlaštenja, zalaže se za održavanje zakonitosti, zastupa načelo individualne, a ne kolektivne odgovornosti, ima više personalni nego teritorijalni karakter, priznaje evoluciju prava i narodne običaje. (âdet)³

---

1 Horvat – Bastaić – Sirotković: *Rječnik historije države i prava*, “Informator” Zagreb, 1975.

2 Husejn Ešfak: *Suština islama – Komentar Fatihe*, III izdanje, Sarajevo 1988., str. 49.

3 Ismet Bušatlić: *Šerijat kao prirodno pravo*, “Elif” Titograd, broj: IX-X, 1991., i dalje: “Prema islamu, cilj prava je da obezbijedi red i mir (sluh), a spriječi zlobu (šerr), nasilje (zulum) i razdor (fesad), da u ljudima razvije osjećaj odgovornosti, a u društvu ostvari pravednost (adl), pravičnost (qst), poštovanje (ma’ruf) i čovječnost (ihsan). Ovakvim duhom prožete su posebno one odredbe koje imaju za cilj zaštitu slabih i nejakih kao što su djeca, siročad, žene, dužnici, siromasi, robovi, pa čak i životinje”.

2.) Šerijatski sudovi i postupak

Šerijatski sudski postupak je uglavnom zasnovan na usmenosti, javnosti, apelaciji i kasaciji, piše Hadži-hafiz efendija Abdulah Bušatlić, šerijatski sudija, u djelu: *Šerijatski sudski postupnik (s formularima)*¹ i dodaje da je u principu predviđena inokosnost suđenja, ali je predviđeno i kolektivno suđenje u vezi s dogovorom stranaka - tzv. mušaverom.

Kako je do Berlinskog kongresa 1878. godine Bosna i Hercegovina potpadala pod Otomansku imperiju, prelaskom pod okupaciju Austro-Ugarske monarhije šerijatski sudovi (mehakimi šerije) se nisu mijenjali do 1883. godine, kada je Naredbom Zemaljske vlade regulisana njihova nadležnost.

Stvarna nadležnost šerijatskih sudova u BiH se ogledala u postupanju u svim ženidbenim poslovima muslimana i imovinsko-pravnim poslovima u vezi sa brakom. Zatim, roditeljski i rodbinski poslovi koji se tiču prava i dužnosti muslimanskih roditelja i rodbine prema djeci. Dalje, ostavinski poslovi muslimana u pogledu mulk i mirije nekretnina. Nadalje, svi vakufski poslovi i tzv. zaklade. I na kraju, tutorski i starateljski poslovi muslimana uopšte. Treba dodati da je ovjeravanje (legalizacija) isprava muslimana također spadalo u nadležnost šerijatskog suda.

Vidovdanskim ustavom iz 1912. godine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (član 109.) je zajamčen dalji opstanak šerijatskih sudova, koji su egzistirali do donošenja Ustava FNRJ 1946. godine.

Pod sudskim postupkom (usuli muhakeme) se podrazumijeva onaj rad suda i procesualnih interesanata, koji se tiču primjene i načina primjene materijalnog prava i pozitivnih zakona u svakom konkretnom pravnom pitanju i slučaju.² U šerijatskom parničnom postupku se ostvarivala zaštita subjektivnih (privatnih) prava koje je normiralo materijalno pravo.

Pod pojmom prava na tužbu se podrazumjevalo ovlaštenje lica kome je povrijeđeno i ugroženo njegovo privatno pravo zaštićeno javnim poretkom, da može na osnovu prava na zaštitu subjektivnog prava da se obrati nadležnom šerijatskom sudu i traži njegovu zaštitu pod određenim uslovima, tj. da su ispunjene pretpostavke koje zakon propisuje.³

Tužitelj (mudei) je lice koje traži od suda (dava) sudsku zaštitu, a tuženi (mudea alleih) je osoba protiv koje se tražilo suđenje pred šerijatskim sudom. Razlika između tužitelja i tuženog je bila u tome što se tužitelj

1 Izdanje piščevo, *Islamska dionička štamparija u Sarajevu*, 1927., str. 6.

2 Bušatlić: op. cit. 25.

3 Bušatlić: ibidem.

nije mogao prisiliti na parničenje (men la judžberu alel husumeti), dok je tuženi to mogao (men judžberu alel husumeti).

Stranačku sposobnost su imala fizička, ali i pravna lica (vakufi, naprimjer). Parnična sposobnost (salahhijet) se poklapala sa poslovnom sposobnošću šerijatskog prava. Prema Zakonu od 16. Zilkade 1286. Hidžretske godine, ona je pripadala svakom licu koje je punoljetno (bolug), to jeste, koje je napunilo 20 godina života, uz uslov da je akil, odnosno duševno zdravo i razumno zrelo (mumejiz) i sposobno razlikovati dobro od zla i štetno od korisnog.

Parnično nesposobna fizička lica su zastupali zakonski zastupnici velije ili vasiije, a to su u pravilu tutori, skrbnici i staratelji. Vakufe su zastupali mutevelije, a ostala pravna lica i njihovi statutarni organi.¹

Stranke su mogle uzeti pomoćnika (vekil) kome su izdavale punomoć – vekaletnamu, ukoliko je bio i sam parnično sposoban i u stanju izvršiti povjereni mu posao. Valja naglasiti da su šerijatske sudije u svim fazama postupka bile dužne paziti na parničnu sposobnost stranaka i na valjanost zastupanja.

3.) Načela šerijatskog parničnog postupka

Osnovna načela šerijatskog parničnog sudovanja su bila:

1. Dava – tužbeno načelo, o kome je već bilo riječi.
2. Načelo suočenja i saslušanja obiju stranaka (muvadžehei tarafejn). Prema tome, šerijatski postupak je bio kontradiktoran. U djelu: *Postupak pred šerijatskim sudovima u Bosni i Hercegovini*,² Franjo Kruszelnicki, ugledni procesualista s kraja XIX i početka XX stoljeća, ukazuje da u šerijatskoj proceduri nije bilo tzv. oglušnog (kontumacionog) postupka. Suprotno, Hadži-hafiz ef. Bušatlić u navedenom djelu (str. 6, 31) piše da je oglušni postupak (bukmi gijabi) bio dopušten u šerijatskom pravu svih pravaca (šafiste, malikiste i hanbeliste) izuzev hanefitskog mazheba, ali da i među teoretičarima ovoga reda provejava ideja o nužnosti implementacije instituta kontumacije u šerijatskom parničnom postupku.³

---

1 Bušatlić: op. cit. str. 28.

2 Štampala Dionička tiskara Zagreb, 1917. – str. 21.

3 Isti autor na str. 62 navedenog djela navodi: “Nedopustivost oglušnog postupka protiv tužene osobe je s jedne strane dobra stvar, jer zaštićuje tuženika, no s druge strane je to nezgodno, jer uzrokuje tužitelju štetu i šikanu, što pak nije dopušteno. Budući da

U vezi sa ovim problemom, u šerijatskom zakoniku: *Medželle i ahkjami šerije*,¹ koji je bio u primjeni u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: *Medželle*), je vidljivo da se u BiH oglušni postupak nije mogao praktikovati u bračnim sporovima (zvadžijet), sporovima, o srodstvu (neseb, vereset) i ostalim neimovinskim sporovima, a bio je moguć u imovinskim parnicama i nekim vanparničnim stvarima.²

3. Raspravno načelo je u potpunosti sadržano u Medžellima. Stranke su mogle ponuditi izvođenje svih dokaza i dokaznih sredstava (esbabi nukum) izuzev kešfa (uviđaja) koji nije praktikovan u šerijatskoj parnici. Posebna situacija je opisana u paragrafu 1746. Medžella u kome je propisano 5 slučajeva u kojima je šerijatski sudija mogao i bez zahtjeva stranke odrediti da se primijeni zakletva (jemin) odnosno preslušanje parnične stranke pod zakletvom (tehkimi hal).
4. Načelo neposrednosti i usmenosti je primjenjivano u postupku pred prvostepenim šerijatskim sudovima. U paragrafu 1806. Medžella se navodi jedan izuzetak od načela neposrednosti: kada je dokaz izveden pred zamjenikom sudije, u daljem postupku se prihvata kao da je izveden neposredno pred samim sudijom, i obratno. Sam postupak se vodi usmeno na zapisnik kod suda, propisuju odredbe par. 1815. – 1826. Medžella.
5. Načelo javnosti (aleni)
Medželle izričito određuju u paragrafu 1815 da se postupak mora voditi javno u prisustvu stranaka i publike.

6. Načelo formalne istine i legalne teorije dokaza

U šerijatskom parničnom postupku se nije prakticala slobodna ocjena dokaza i primjena dokaznih sredstava, kao ni slobodno sudijsko uvjerenje, što je vidljivo iz paragrafa 1828 Medžella: Kad se nađu potpuno svi razlozi i uslovi za osuđenje, ne smije sudac otezati sa izricanjem presude – pošto je sudija vezan u pogledu ocjene dokaza zakonskim propisom. Dokazivanje (isbat) se vršilo sljedećim dokaznim sredstvima:

- a) ikrar (priznanje);

---

je svrha šerijatskog postupka uspostava pravnog poretka, te prema tome i zaštita opravdanih i zakonskih prava tužitelja, držim da bi trebalo i kod (naših) šerijatskih sudova uvesti oglušno postupanje u predmetima imovinsko-pravne prirode, jer temeljni propisi šerijata nijesu u principu protivni oglošnom postupku (hukmi gijabi), kako je to navedeno...”.

1 Tisak i naklada Daniela A. Kajona, Sarajevo 1906.

2 Paragraf 1816., 1833. i 1834. Medžella.

- b) dokaz (isbat, bejine);
- c) jemin (zakletva);
- d) odbijanje zakletve (jeminden mukul);
- e) očiti znakovi i tragovi (karinei katia), i
- f) illimi kadi (znanje i uvjerenje sudije).

Dokazivanje se nije izvodilo u sljedećim slučajevima: prvo, kod tzv. očevidnih činjenica (nahsus); drugo, kod notornih činjenica (tevatur) i treće, kod priznanja činjenica (ikrar).

Samo dokazivanje se moglo izvoditi na nekoliko načina. Dokazivanje svjedocima (šuhudie isbat) je predstavljalo takozvani tvrdi dokaz (hudžeti kavija), a izvodilo se:

- I) kao očevidno svjedočenje i svjedočenje po čuvenju (šehadet bit tesamu);
- II) kao svjedočenje na osnovu svjedočenja (šehadet aleš šehade) i
- III) takozvano dobroćudno svjedočenje (šehadeti hasbe).

Poseban procesni institut koji je bio u upotrebi kod dokazivanja svjedocima je bio tezkijeji šuhuhd, ili provjerenje svjedoka koje se vršilo javno (alenen) i tajno (siren), a opisano je u paragrafu 1716. Medžella.

Drugi vid dokazivanja je bio ispravama (hudžedži hatije), koje je propisano odredbama par. 1736.-1739. Medžella, i to privatnim i javnim.

Dokazivanje zakletvom (tahlif) i preslušavanje parnične stranke pod zakletvom (tahkimi hal) je bio poseban oblik dokaza.

Posljednji oblik dokazivanja koji je poznao šerijatski parnični postupak je bio dokaz vještacima, koje je imenovao šerijatski sud.

Govoreći o načelima šerijatskog postupka, evidentno je da procesualisti tog vremena kao ni Medželle ne pominju izričito dispoziciju maksimu, ali je zato čitav niz instituta koji ukazuju na prisutnost ovog principa u proceduri parnice.

Konstatovali smo da je pravo na tužbu (dava) mogućnost svakog lica čije je subjektivno pravo ugroženo. Mogućnost stranaka da u postupku učestvuju lično ili putem vekila – opunomoćenika je također dispozicijom ovlaštenje koje predviđe Medžella.

Zatim odbrana tuženog (defi dava) je radnja koja se preduzimala na tri alternativna načina:

- a) ulaganjem prigovora;
- b) poricanjem (inkar) i
- c) ulaganjem eksepcije sa dejstvom protivtužbe – paragraf 1631. Medžella.

Kad bi tuženi umjesto priznanja ili poricanja podigao tužbu (tj. nešto tvrdio da time dobije od tužitelja), postupalo se po pravilima o tužbi i dokazima – slično kao kod današnje protivtužbe.

Tok parnične rasprave Kruszenicki u navedenom djelu opisuje ovako: na ročištu sudija čita tužbu i poziva tužitelja da se očituje da li je ovakvu tužbu zaista podigao, a u koliko tužbu daje usmeno na zapisnik, sud će pozvati tužitelja da obrazloži tužbu.

Potom bi sudija pozvao tuženog da se izjasni o tužbenim navodima, par. 1816. Medžella. Sudija je bio obavezan da pokuša navesti parničare da zakluče pred sudom poravnanje (sulh), naročito ukoliko su stranke rodbina (par. 1826. Medžella). Sudsku nagodbu je šerijatski sudija zapisnički konstatovao.

Zanimljivo je da su Medželle predviđale prisilno privođenje tuženog pred sud na zahtjev tužitelja, ukoliko bi se oglušio o poziv suda (par. 1833. Medžella). Ali ukoliko prisilno privođenje ne bi uspjelo, sud bi na zahtjev tužitelja u tri navrata ponovno pokušao pozvati tuženog da pristupi, pod prijetnjom određivanja mu zastupnika (vekili musahar) za predmetni spor (par. 1834. Medžella), jer se nije moglo suditi iz ogluhe – la juhkemu alel gaibi. Ako bi tuženi na ovaj način izgubio parnicu, mogao je za njega nepovoljnu odluku pobijati ekscepcijom defi dava, koja je imala efekat protivtužbe u parnici.

Vidimo da se ovdje ne bi moglo govoriti o klasičnim kontumacionim posljedicama usljed ogluhe tuženog, zbog primjene instituta nužnog punomoćstva u konkretnom slučaju, iako Odsjek II drugog poglavlja Knjige XVI Medžella nosi naziv Contumaz, koji su mu očigledno interpoalcijom dodali redaktori zakonskog izvornog teksta.

Dalje dispozicione radnje u postupku su se ogledale u mogućnosti priznanja tužbenog zahtjeva (ikrar) od strane tuženog (mukir), odricanje (nefj milk), nagodbi (sulh) i oprostima (ibra). Iako se u biti radi o materijal-nopravnim disponiranjima stranaka, parnične reprekusije tih radnji su bile sljedeće:

- Ako je tuženi priznao tužbeni zahtjev, sud bi na temelju priznanja donosio presudu – illam. Naprimjer, tužitelj navodi da je dana 15. mjeseca Šabana 1414. Hidžretske godine, dospjela njegova tražbina koju tuženi nije izmirio, što ovaj ne poriče i priznaje. Stoga sud po priznanju presuđuje da je tuženi obavezan danas, tj. na dan osude (hukum) izmiriti tužitelju dospjelu tražbinu, pod prijetnjom ovrhe – izvršenja.

- Stranke su se pred sudom pravosnažno mogle odreći svoje imovine ili nekog svog prava u korist trećeg lica, o čemu je sud donosio odgovarajuće rješenje.
- O nagodbi smo već govorili, a ona je u šerijatskom pravu “vrhunac suđenja” (essulhu sejidul ahkam).¹ Pravilo je da je nagodba (sulh) moguća samo u pogledu predmeta (musalehun anh) kojim stranke slobodno disponiraju. Zaključeno sudsko poravnanje stranke nisu mogle opozvati, prema par. 1556. Medžella, kao ni njihovi nasljednici – par. 1557.
- Oprost (ibra) je imao procesualni efekat odricanja od tužbenog zahtjeva u današnjem parničnom postupku. Naime, par. 1562. Medžella je propisivao da kad neko oslobodi drugoga od nekog svog prava, to se (pravo) ne može više utužiti. Radilo se o tome da je civilna obligacija oprostom postajala neutralna (neutuživa).

Stranke u postupku su mogle istaći prigovor nenadležnosti suda, procesne nesposobnosti druge strane i sl., o čemu je šerijatski sudija morao najprije da donese svoje rješenje, prije upuštanja stranaka u raspravu.

Pravila o teretu dokazivanja su se primjenjivala tako da kad tuženi poriče tuženi zahtjev, tužitelj je bio dužan da ga dokaže i u tom cilju bi predložio konkretna dokazna sredstva i njihovo izvođenje pred sudom. Stranke su u postupku mogle da osporavaju svjedočenje svjedoka, čija istinitost se potom javno ili tajno provjeravala od strane suda – tezkije.

Paragraf 1819. Medžella je propisivao da u slučaju da se tuženi zakune pred sudom na određenu okolnost, a tužitelj odbije da isto učini (ili ne predloži zaklinjanje tuženog kad je to neophodno), sud bi tužbu odbio (kazai terk), dakle, ne odbacio. To stoga što zakletva u šerijatskom pravu nije bila sam formalan čin, već je autentično svjedočila o /ne/istinitosti predmeta zakletve. Paragraf 1743. Medžella je određivao da su se stranke morale zakleti imenom Božjim, rekavši vallahi (Boga mi), ili billahi (tako mi Boga).

Slijedeći naprijed izloženi značaj zakletve – prisege u šerijatskom postupku, logično je da je odbijanje zakletve, tzv. “ustegnuće od zaprijetuće” (par. 1820. Medžella) od strane tuženog rezultiralo izricanjem kazai – ilazum, osuđujuće presude prema osuđenoj osobi (sahkiumun-alihu od strane sudije – hakima). Vidimo da je osuda ovdje imala represivan karakter i predstavljala je sankciju zbog nepodvrgavanja propisanoj zakletvi.

---

¹ Bušatlić: op. cit. str. 54.

Postavlja se pitanje kako je postupao šerijatski sud ukoliko bi tuženi pristupio suđenju, ali bi šutio i ne bi htio da se upusti u raspravljanje?

Odgovor smo našli u par. 1822. Medžella, gdje se sa ovom situacijom izjednačava ona kada tuženi neodlučno odgovori (neće da prizna, ali ni da porekne). U oba slučaja šutnja i kolebanje su se tumačili kao poricanje. Dakle, qui tacet, consentire non videtur!

Parnične stranke se nisu smjele međusobno prekidati u iskazima, kada bi dobile riječ – što im je decidno branila odredba par. 1824. Medžella.

Kod dokazivanja ispravama, stranke su morale ovaj dokaz predložiti sudu, a sudija bi ga pokazao protivnoj stranci da se o istom očituje.¹

Isto tako, ukoliko bi se tuženi poslužio institutom eksepcije (za koju smo konstatovali da je imala procesni učinak protivtužbe) morao je da je dokaže, pod prijetnjom gubitka prava na ovo procesno sredstvo, a u krajnjem ishodu i samog spora u imovinskim parnicama.

Ako bi oba parničara dokazala svoje tvrdnje, postupalo bi se po pravilim o tzv. pretežnosti dokaza (terdžihi bejinat), to jest, o davanju prvenstva određenim dokazima.²

Intersantna je situacija kada i tužitelj i tuženi ne bi pristupili na suđenju. Kako kontumacija nije praktikovana (tuženom je određivan veliki musehar), to je za odlučivanje o glavnoj stvari bio samo sporan izostanak tužitelja. Šerijatsko procesno pravo je poznavalo pravilo: nemo iudex sine actore, pa se smatralo da je u navedenoj situaciji tužitelj odustao od tužbe, pod uslovom da je poziv uredno primio, a nije opravdao svoj izostanak, niti predložio da se ročište odgodi. U tom slučaju bi postupak mirovao, o čemu su se obavještavale obje stranke. U daljem toku postupka se mogao tužitelj primorati da pristupi na novozakazno ročište, na isti način kao i tuženi.³

Sporno je pitanje da li je u šerijatskom procesnom pravu primjenjivan institut povratka u pređašnje stanje. U Medžellama nismo našli izravnu mogućnost primjene restitucije u šerijatskom postupku. Hadži-hafiz ef. Bušatlić u navedenom djelu govori o povratku u prijašnje stanje ali je pod ovim pojmom očigledno podrazumijevao restituciono dejstvo tužbe za obnovu postupka (istinafi dava) kao vanrednog pravnog lijeka. Kruszel-

---

1 Bušatlić: op. cit. str. 59 i 60.

2 Shodno odredbama paragrafa 1756.-1770. Medžella.

3 U tom smislu, hadži-hafiz ef. Bušatlić, op. cit. str. 61.

nicki u navedenom djelu ne pominje restituciju, kao ni drugi važniji izvori¹ tako da se sa sigurnošću može reći da šerijatski parnični postupak nije poznavao institut *restitutio in integrum ob terminem elapsum*!

Ročište pred šerijatskim sudom su stranke mogle odgoditi (Medželle govore o odgađanju postupka), što se u praksi najčešće događalo radi rješavanja nekog prejudicialnog pitanja.

Prekid postupka prema Kruzelnickom² se dešavao u tri slučaja: smrt neke od stranaka, obustava uredovanja suda zbog neke vanredne okolnosti, ili takozvana zapreka stranke, koja se ogledala u prekidu saobraćaja sa sudom usljed nekog bitnog razloga (ratno doba, naprimjer).

Sama presuda (kaza) je mogla biti osuđujuća (*kazai istihkak*), odbijajuća, odnosno oslobađajuća (*kazai terk*) ili mješovita (i jedna i druga).

4.) Redovni pravni lijekovi

Protiv presude šerijatskog suda nezadovoljne stranke su mogle uložiti tzv. priziv (*itirad alel hukm*) Vrhovnom šerijatskom sudu, koji je prvostepenu presudu mogao ukinuti ili preinačiti svojim rješenjima, nakon ispitivanja njene ispravnosti.

Drugo redovno pravno sredstvo je bio utok, kojim se tražilo od Vrhovnog šerijatskog suda da ispita ispravnost napadane odluke, te da je ukine ili preinači svojim rješenjem.

Oba pravna sredstva se bila devolutivna i suspenzivna, a ulagala su se u prekluzivnom roku od dvije sedmice (14 dana), a žalbeni postupak nije poznavao *beneficium novorum*.

5.) Vanredni pravni lijek

Tužba za obnavljanje postupka, kojom se postizalo ponavljanje postupka nakon stavljanja van snage i ukidanja prvostepenog rješenja šerijatskog suda (par. 1840 Medžella) je bilo vanredno pravno sredstvo.

---

1 Npr. Ali Hajdar: *Komentar Medželi Ahkami adlija* (prevod), Sarajevo 1878. Zbornici i Glasnici zakona i naredaba, iz 1878.-1918. godine.

2 Franjo Kruzelnicki: *Postupak pred šerijatskim sudovima u Bosni i Hercegovini*, str. 46.

6.) Izabrani sud

Šerijatsko pravo je poznavalo instituciju izabranog suda, o kome se govori u posljednjem poglavlju Medželli (par 1841.-1851.) kao o postavljanju privatnog suca, takozvanog obranika u privatno-pravnim imovinskim sporovima, sa dejstvom presude inter partes, s tim da su stranke mogle imenovati više obranika za isti spor.¹

7.) Vanparnični postupak

Vanparnični šerijatski postupak se vodio u ostavinskoj proceduri, tutorskim i starateljskim poslovima, legalizaciji isprava, osnivanja vakufa i slično.

U vanparničnom postupku nisu sudjelovale stranke nego učesnici, što bitno govori o karakteru te procedure. Primjenjivano je načelo oficijelnosti, kao i princip incidentalnog suđenja: ako bi rješavanje u ovome postupku zavisilo od nekih prethodnih pitanja, ona su se morala riješiti da bi se nastavio postupak! Ni u vanparničnim postupcima nije praktikovano kontumaciono suđenje (iz ogluhe).

Resume – sažetak

U predmetnoj radnji autor je sumarno izložio i elaborirao osnovne institucije šerijatskog sudskog postupka, koji se u Bosni i Hercegovini prakticirao gotovo pet vjekova za građane islamske vjeroispovijesti. Rad pregledno tretira sve fundamentalne ustanove šerijatske fikhske procedure, s posebnim osvrtom na otomanski građanski zakonik – *Medželle*, donesen u drugoj polovici 19. Stoljeća i objavljen u službenim novinama *Dustur* u Istanbulu.

Ono što jeste interesantno i intrigirajuće za procesualističku doktrinu, leži u činjenici da je navedeni zakonik predstavljao fuziju materijalno-pravnih i procesnih odredaba, koje su na dosta (za to doba) savremen način uređivali odnosnu materiju u domenu civila. To je vidljivo iz pregleda osnovnih načela šerijatske sudske procedure, a zatim i procesnog instrumentarija, odnosno pojedinih instituta postupka.

Osnovna vrijednost ovog rada leži u fakti da je autor pored procesno-pravnih aspekata fikhske sudske procedure obradio i organizacionopravne insti-

---

1 Paragraf 1843. Medžella.

tute, karakteristične za parnično sudovanje na prostorima Bosne i Hercegovine, sve do 1946.godine, kada je nova, socijalistička vlast ukinula šerijatske sudove.

Najzad, sistem pravnih lijekova, mogućnost arbitrarnog sudovanja i specifičnosti vanparničnog postupka jesu značajke koje je autor apostrofirao u svome radu kao posebna pitanja, u formi problemskih određenja, imanentnih modernim postupnicima kontinentalnog i angloameričkog prava.